

PRIJEVODI I PROMJENE U HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Marko Alerić, Ivan Tomljenović

Uvezi s upotrebom instrumentalnoga prijedloga *s* u starijim hrvatskim normativnim priručnicima, koji su bili na snazi u doba izdanja prijevoda Pale sam na svijetu iz 1950., navodi se pravilo kako prijedlog *s* dolazi u obliku s nepostojanim *a*:

„1. ispred instrumentala *mnom*, dakle samo *sa mnom*, nikad *s mnom*; 2. ispred konsonanata *s, š, z, ž*, na pr. *sa sestrom*, *sa šestim*, *sa zelenoga*, *sa žene*.“ (Maretić 1931.: 43. – 44.)

Suvremeni su priručnici suglasni s navedenim pravilima.

Upotreba prijedloga *s/sa*

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
sa prikolicom	s prikolicom	s prikolicom

Zato promjena oblika prijedloga *sa* u 2. i 3. izdanju hrvatskoga prijevoda pripovijetke Pale sam na svijetu nije bila motivirana pojavom novih normativnih pravila, tj. nije bila uzrokovana odgovarajućom promjenom u hrvatskome književnom jeziku. Zašto je Esih u prijevodu pripovijetke iz 1950. upotrijebio oblik *sa* (*sa prikolicom*) nije lako jednoznačno odgovoriti. Naime, glasovna skupina *pr* u starijim se i novijim normativnim priručnicima ne navodi kao glasovna skupina ispred koje bi prijedlog *s* trebao glasiti u obliku *sa*. Čak i kada bi se uzela u obzir norma tadašnjega *srp-skohrvatskoga* jezika u BiH (jer je izdanje iz 1950. sarajevsko), ne bismo pronašli normativno odstupanje jer i onodobni Stevanovićev Savremeni srpskohrvatski jezik ima isto pravilo kao i hrvatske gramatike pa bi i s toga gledišta *sa prikolicom* bilo nepravilno. Međutim, u tradiciji je srpskih književnika pisati *sa* (umjesto *s*) pa se tu može pretpostaviti u Esiha nehrvatski utjecaj.

Skлонidba muških imena na *-e*

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
Palu se upravo svidja	Pali se upravo svidjelo	Pali se upravo svidjelo
Palu se prohtjelo da se ljulja	Pale se zaželi ljuljati	Pale se zaželi ljuljati
Pala obuzme strah	Pale se prestraši	Pale se prestrašio

U prvom, sarajevskom izdanju pripovijetke *Pale sam na svijetu*, ime *Pale* (prilagođeno dansko ime *Palle*)¹ Esih sklanja po a-vrsti imenica muškoga roda (G *Pala*, D *Palu*). U normativnim je priručnicima propisano da se dvosložna hipokoristična muška imena (*Ante, Mate, Mile, Pere, Ante, Frane, Jure, Mate, Stipe, Tone*) sklanjaju po e-vrsti. Njihovo sklanjanje po a-vrsti smatra se obilježjem južnih hrvatskih govora i u književnome jeziku stilski obilježenim.

Sklanjanje imena *Pale* u prvom izdanju pripovijetke (po a-vrsti) može se smatrati razlikom u odnosu na normativno pravilo. U ostalim je proučenim izdanjima to po-pravljeno. Razlika u sklonidbi imena *Pale* nije, dakle, bila motivirana normativnim promjenama, već odstupanjem od norme u prvom izdanju pripovijetke.

Historijski prezent/perfekt

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
-	Pale se prestraši	Pale se prestrašio

Upotreba historijskog prezenta u drugom proučenom izdanju pripovijetke u skladu je s normom, kao i upotreba perfekta u trećem izdanju. U nekim je normativnim priručnicima istaknuto kako se historijski prezent za prošle radnje upotrebljava „kad se prošli svršeni događaji živo pripovijedaju, kao da su nam pred očima“ (Florschütz, 1916.: 241.) i to osobito prezent svršenih glagola.

prezent/infinitiv

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
Pođe da vidi gdje su	On je otišao da ih potraži	On je otišao potražiti ih
Palu se prohtjelo da se ljulja	Pale se zaželi ljujati	Pale se zaželi ljujati
Tada je pokušao da nešto skuha sam	Tada je pokušao da nešto skuha sam	Tada je pokušao nešto skuhati sam

U proučenim se izdanjima uočava razlika s obzirom na upotrebu prezenta i infinitiva. Naime, u prvom se proučenom izdanju upotrebljava prezent (najčešće u namjernoj rečenici, veznik *da* i glagolski predikat u prezentu), a u drugom, a osobito trećem izdanju, na mjestu je prezenta (i namjerne rečenice) infinitiv. Riječ je, naravno, o usklađivanju s hrvatskom književnojezičnom normom.

¹ Najvjerojatnije je to hipokoristik danskoga oblika imena Petar (Peder), iako danas izvorni govornici danskoga jezika, prema mišljenju nastavnika Odsjeka za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, ime *Palle* uglavnom više i ne osjećaju kao hipokoristik.

Glagolski vid

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
se izvlači iz postelje	se izvukao iz kreveta	se izvukao iz kreveta

S obzirom na to da u hrvatskome književnom jeziku postoje vidski parnjaci *izvlačiti* – *izvući* nema normativnoga razloga za promjenu glagolskog vida glagola *izvlačiti*, do koje je došlo u drugom i trećem izdanju pripovijetke.

Glagolska rekcija

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
Pale je prokrstarilo cijelim gradom	Prokrstarilo je cijeli grad	Prokrstarilo je cijeli grad

Svršeni glagol *prokrstariti* u prvome je izdanju dopunjen pridjevom i imenicom u instrumentalu, ima instrumentalnu rekciju, a u drugom i trećem izdanju imenicom i pridjevom u akuzativu, ima akuzativnu rekciju. Taj je glagol s akuzativnom rekcijom zabilježen u Anićeve i Šonjinu rječniku, dok je nesvršeni glagol *krstariti* u istim rječnicima naveden s instrumentalnom rekcijom „krstariti ulicama, krstariti Jadranom“.

Razlika u proučenim izdanjima nastala je kao posljedica usklađivanja s normom, ali ne kao posljedica promjena u toj normi.

Položaj zanaglasnice

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
	Ali njihovi kreveti su bili prazni	Ali njihovi su kreveti bili prazni
ali se nije ozlijedio	ali nije se ozlijedio	ali nije se ozlijedio

Može uočiti promjena mjesta zanaglasnica *su, se*. U novijim izdanjima pripovijetke zanaglasnica se uobičajeno pomiče prema početku rečenice, odnosno zajedno s riječju ispred sebe tvori naglasnu cjelinu.

U vezi s redom riječi u hrvatskome književnom jeziku, premda je on načelno slobodan, u gramatikama se ipak navodi kako zanaglasnice dolaze iza prve istaknute riječi u rečenici, iza prve naglašene riječi u rečenici, premda mogu doći i „na koje drugo mjesto u rečenici ako se mogu lako nasloniti na riječ ispred sebe“ (Težak i Babić, 1992.: 246.). Zbog toga se navedena promjena može smatrati usklađivanjem s hrvatskom normom.

Leksičko-tvorbene razlike u promatranim su izdanjima najbrojnije, što se podudara s činjenicom da se leksik najbrže mijenja. Od svih leksičko-tvorbjenih razlika koje se mogu uočiti u proučenim izdanjima pripovijetke, prvu skupinu razlika čine one koje su nastale kao posljedica prilagodbe leksičko-tvorbenoj normi.

Drugu skupinu čine one razlike gdje je došlo do promjena valjanih riječi – razlike koje su postale zamjenama jedne riječi drugom bez vidljiva razloga jer obje su riječi u skladu s leksičkom hrvatskom normom.

Zbog prilagodbe leksičko-tvorbenoj normi nastale su ove promjene u izdanjima iz 1989. i 2001.:

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
u mljekaru	u mljekarnicu	u mljekarnicu
nema vozara	nije bilo vozača	Nije bilo vozača
igra se vozara	počne se igrati vozača	Počne se igrati vozača
vozar	vozač	vozač
vozarsku kapu	vozačku kapu	vozačku kapu
stepenice	stepenice	stube
bez dozvole	bez dozvole	bez dopuštenja
u dućan	u dućan	u trgovinu
volan	volan	upravljač
na aerodrom	na aerodrom	u zračnu luku
avion	avion	zrakoplov
tko bi projicirao slike	tko bi prikazivao film	tko bi prikazivao film
pritišće svu dugmad	počeo pritiskati dugmad	počeo pritiskati gumbе
ostale trgovine	ostale prodavaonice	ostale prodavaonice

Kako se za tvorbu imenica koje označavaju prostoriju u kojoj se neki proizvod čuva i/ili prodaje uobičajio dometak -ica, promjena *mljekare* u *mljekarnicu* usklađivanje je s hrvatskom normom.

Iako se u riječi *vozar*² pojavljuje dometak -ar, koji je potvrđen u hrvatskome književnom jeziku (usp. isti tvorbjeni nastavak u riječima *ranar*, *mornar*, *stočar*, *botaničar*, *cvjećar*, *kravar*, *kuhar*), opravdanost promjene riječi *vozar* u *vozač* može se tumačiti činjenicom da *vozar* znači osobu koja upravlja zaprežnim kolima. Kako se u pripovijetci Pale sam na svijetu tom riječju označava osoba koja vozi tramvaj, koja upravlja tramvajem, hrvatskomu je jeziku prihvatljiviji *vozač*.

² Jonke u djelu Književni jezik u teoriji i praksi kao potvrdu imenice muškoga roda navodi upravo imenicu *vozar* (usp. Jonke, 1965.: 278.).

U posljednjem izdanju riječ *stepenice* zamijenjena je riječju *stube*, u skladu s činjenicom da su *stuba*, *stube*, osobito u novije doba, češće u hrvatskome književnom jeziku. Zamjena riječi *stepenice* riječju *stube* može se smatrati usklađivanjem s leksičkom normom hrvatskoga jezika.

Već je Maretić isticao kako riječ *dozvola* (Maretić, 1924.: 18.), u hrvatskome jeziku nije potrebna uz postojeće hrvatske riječi *dopuštenje*, *dopustiti*. Zato je zamjena riječi *dozvola* riječju *dopuštenje* opravdana.

Orijentalizam *dućan*, zabilježen u prvom prijevodu pripovijetke, a danas čest u razgovornom stilu, u trećem je proučenom izdanju zamijenjen hrvatskom riječi *trgovina*, ponajprije zbog njezine neutralnosti i proširenosti.

Riječ je o usklađivanju s hrvatskom leksičkom normom.

Zbog istog razloga, naime, općenito prihvaćenog pravila da se umjesto stranih riječi u hrvatskome književnom jeziku upotrebljavaju hrvatske riječi, poboljšanjem se može smatrati i što je galicizam *volan* u najnovijem izdanju pripovijetke zamijenjen hrvatskom inačicom *upravljač*.

U novijim leksičkim promjenama u hrvatskome književnom jeziku jedna je od najuočljivijih bila zamjena riječi *aerodrom* u sintagmu *zračna luka* i riječi *avion* u riječ *zrakoplov*, što je bio razlog zamjene tih riječi u trećem izdanju pripovijetke. Za riječ *zrakoplov* još je Maretić isticao kako „može podnijeti“ (Maretić, 1924.: 189.). Promjena navedenih riječi iz prvoga i drugog proučenog izdanja nastala je, prema tome, kao posljedica usklađivanja s novijom hrvatskom leksičkom normom.

Prema općenito prihvaćenom načelu da je bolje upotrebljavati, kad god je to moguće, hrvatske riječi umjesto stranih, promjena glagola *projicirati* u glagol *prikazivati* može se smatrati poboljšanjem u odnosu na prvo proučeno izdanje.

Drugu skupinu leksičko-tvorbenih razlika u proučenim izdanjima pripovijetke Pale sam na svijetu čine one razlike gdje je došlo do zamjene jedne normom potvrđene riječi drugom, također normom potvrđenom riječi. Dakle, može se reći da je riječ o stilskim razlikama.

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
pritišće svu dugmad	počeo pritiskati dugmad	počeo pritiskati gumbе
ostale trgovine	ostale prodavaonice	ostale prodavaonice
uđe u voćarnu	uđe u prodavaonicu voća	uđe u prodavaonicu voća
umije (...) da se obuče	... se i obukao	... se i odjenuo
opet	ponovno	ponovno
dosta	dovoljno	dovoljno

Razlog zbog kojeg je orijentalizam *dugme* zamijenjen hungarizmom *gumb* najvjerojatnije je uobičajenost riječi *gumb* u sjevernim i zapadnim hrvatskim krajevima.

Očekivana je zamjena riječi *voćarna*, ali nije jasno zašto je ta riječ zamijenjena sintagmom *prodavaonica voća*, a ne riječi *voćarnica*.

U hrvatskoj se leksičkoj normi prihvatljivima smatraju i glagol *obući* i glagol *odjenuti*. Nije bilo ni normativne potrebe za zamjenom priloga *opet* prilogom *ponovno*. Isto je i s promjenom priloga *dosta* prilogom *dovoljno*.

Zaključak

Smisao je uspoređivanja starijih i novijih izdanja prijevoda pripovijetke Pale sam na svijetu u ovome radu bio najprije utvrditi i popisati razlike u izdanjima, a zatim:

1. odrediti motiviranost razlika (usklađivanje sa starijim ili novijim normativnim pravilima, usklađivanje sa smjernicama u književnome jeziku koje mogu i ne moraju biti prihvaćene kao normativne)
2. odrediti povezanost razlika s promjenama u hrvatskoj književnojezičnoj normi.

Opis je pokazao je da je najveći broj razlika bio u leksiku, zatim morfologiji, pravopisu pa sintaksi. To potvrđuje poznatu činjenicu kako se najčešće promjene u jezicima zbivaju upravo u leksiku. U radu je utvrđeno kako su gramatičke normativne promjene bile rjeđe, što potvrđuje kako je hrvatski književni jezik vrlo stabilan jezični sustav. Do istoga bi se zaključka, uz uočavanje još nekih razlika, moglo doći i analizom normativnih priručnika.

Literatura

- 1960., Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika: s pravopisnim rječnikom/izradila Pravopisna komisija, Zagreb, Matica hrvatska i Novi Sad, Matica srpska
- 1999., Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine
- Anić, V., 1991., Rječnik hrvatskoga književnoga jezika, Zagreb, Novi Liber
- Babić, S. – Finka, B. – Moguš, M., ¹1971. i ⁵2000., Hrvatski pravopis, Zagreb, Školska knjiga
- Babić, S. i dr., 1991., Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Zagreb, HAZU i Globus
- Barić, E. i dr., 2003., Hrvatska gramatika, Zagreb, Školska knjiga
- Benešić, J. Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do I. G. Kovačića, 1–12, A–rzati (nedovršen), Zagreb, JAZU
- Boranić, D. (priredio), 1915., Dra Ivana Broza Hrvatski pravopis, Zagreb

- Boranić, D., 1947., Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb
- Broz, I., 1892. – 1915., Hrvatski pravopis, Zagreb
- Broz, I. – Iveković, F., 1901., Rječnik hrvatskoga jezika, I–II, Zagreb
- Damjanović, S. (ur.), 1998., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Florschütz, J., 1916., Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole, Zagreb, Kraljevska zemaljska tiskara
- Jonke, Lj., 1965., Književni jezik u teoriji i praksi, Zagreb, Znanje
- Lončarić, M., 1998., Najnowsze dzieje języków słowiańskich: Hrvatski jezik, Opole: Uniwersytet Opolski – Institut Filologii Polskiej
- Maretić, T., 1924., Hrvatski ili srpski jezični savjetnik, Zagreb
- Maretić, T., 1931., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, Štampa i naklada knjižare L. Hartmana, Jugoslavensko nakladno d.d. Obnova
- Pavešić, S. i dr., 1971., Jezični savjetnik s gramatikom, Zagreb, Matica hrvatska
- Samardžija, M. (ur.), 1999., Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika, Zagreb, Matica hrvatska
- Sigsgaard, J., 1950., Pale sam na svijetu, Sarajevo, Polet
- Sigsgaard, J., 1989., Pale sam na svijetu, Zagreb, Mladost
- Sigsgaard, J., 2001., Pale sam na svijetu, Varaždin, Katarina Zrinska
- Silić, J. – Pranjković, I., 2005., Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta, Zagreb, Školska knjiga
- Silić, J. (s. a.) Nekoliko misli o normi, Jezik u savremenoj komunikaciji, Beograd, 155. – 161. (isto u knjizi Norme i normiranje, 203. – 211.)
- Težak, S. – Babić, S., 1992., Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Zagreb, Školska knjiga

Sažetak

Marko Alerić, Filozofski fakultet, Zagreb

Ivan Tomljenović, KBF, Zagreb

UDK 811.163.42-46, stručni rad

primljen 18. siječnja 2007., prihvaćen za tisak 27. ožujka 2008.

Translations and changes in the Standard Croatian Language

In this work, several editions of the story *Palle Alone in the World*, translated by Ivan Esih, are compared for differences in the grammatical and orthographic norms. The authors attempt to confirm acceptability of such translations in studying changes that occur in the standard idioms and points out the most significant changes at the level of the grammatical and orthographic of the standard Croatian language.